

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата мистецтвознавства, доцента
Ліус Ольги Марківни
на дисертацію
Круліковської Тетяни Петрівни
**«Творчість польських композиторів Поділля ХІХ століття
в контексті українсько-польських культурних взаємин»,**
подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – музичне мистецтво

1. Актуальність теми дисертації. В українському музикознавстві формується сучасний науковий погляд на національне музичне мистецтво як цілісну художню систему, що функціонує у живому діалозі різних регіональних та етнічних традицій. У зв'язку з цим особливе значення надається вивченню локальних музичних осередків, що зберігають іманентні якості культури певного краю, в якій часто взаємодіють національні та інонаціональні компоненти. У цей дискурс органічно вливається дисертація Тетяни Петрівни Круліковської, яка постулює історичну вагу творчості польських композиторів Поділля ХІХ століття у процесі становлення вітчизняної професійної музики та розвитку українсько-польських культурних взаємин.

Рецензована праця доповнює накопичений в українському краєзнавстві досвід дослідження регіональних музичних шкіл, викладений, зокрема, в роботах К. Майбурової, М. Черепанина, Л. Кияновської, Н. Кашкадамової, К. Шамаєвої, З. Жмуркевич, О. Кононової, Т. Медведнікової, А. Рум'янцевої, Е. Дагілайської, Р. Розенберг. Увага авторки до творчості митців польського походження, яка є невід'ємною частиною українського музичного мистецтва, порушує ще одну важливу, складну й доволі дискусійну в сучасній гуманітаристиці проблему – конструювання національної ідентичності в українській культурі минулого й сьогодення. Вищезначені міркування унаочнюють, таким чином, актуальність обраної теми та її суголосність з пріоритетними напрямками наукових студій.

2. Структура та зміст дисертації, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. За структурою, змістом, обсягом та оформленням дисертація відповідає усім встановленим вимогам. Робота має струнку тричастинну побудову зі вступом, висновками, списком використаних джерел та додатками. Структура послідовно відображає етапи розвитку авторської концепції: від висвітлення історичних передумов та соціокультурних аспектів українсько-польських взаємин на подільських землях (Перший розділ), до аналізу творчості митців та композиторів польського походження, які проживали на Поділлі у ХІХ столітті (Другий розділ) та увиразнення життєтворчості й різнобічної діяльності головного «героя» дисертації – Владислава Заремби, одного з найвизначніших представників музичної культури Поділля ХІХ століття (Третій розділ).

Уважне ознайомлення з текстом переконує у солідній фаховій підготовці здобувачки: ґрунтовному знанні історії української та польської культури, вільній орієнтації в науковому полі джерелознавства та методології дослідження мистецьких явищ, глибокому розумінні художньо-естетичних та жанрово-стильових процесів у європейському та українському музичному мистецтві ХІХ століття. У зв'язку з цим приємне враження справляє список використаних у роботі джерел із 360 позицій, серед яких 48 іноземними мовами. Імпонує і належний рівень наукової культури авторки, що виявляється у грамотності й коректності формулювань, лаконізмі та водночас ємності висловлювань.

3. Наукова новизна дослідження. Дисертація Т. Круліковської є першим науковим обґрунтуванням творчого феномена когорти польських композиторів Поділля ХІХ століття (зокрема, А. Коціпінського, М. Завадського та В. Заремби) як унікального мистецького і культурно-просвітницького українсько-польського осередка. Різнобічна діяльність цих митців (композиторська, виконавська, фольклористична, музично-організаторська, музично-педагогічна) вперше проаналізована у її проєкції на українсько-польський діалог, вельми органічний для тогочасного

культурного життя подолян. Завдяки кропіткій дослідницькій роботі з науковою літературою та архівними джерелами в різних містах України та Польщі, Тетяні Петрівні вдалося осмислити характер різних національних взаємовпливів у творчості (літературній та музичній) митців цього краю, упорядкувати список творів композиторів, серед яких значна кількість має як польську, так українську тематику й образність, уточнити відомості біографій окремих композиторів (зокрема, М. Завадського й В. Заремби) та вперше зробити періодизацію життєтворчості В. Заремби.

Новаторська сутність роботи полягає і в тому, що в ній уперше здійснено аналіз кількох музичних композицій (музика М. Завадського до театральної вистави «Марія. Українська повість» за поемою А. Мальчевського, збірник вокальних творів В. Заремби на слова Т. Шевченка «"Кобзар" Тараса Шевченка»), охарактеризовано зміст, дидактично-пізнавальний та національно-виховний потенціал збірок В. Заремби «Співаник для наших діточок» та «Маленький Падеревський». Також уведено до наукового обігу й концертного виконання цілий ряд фортепіанних і вокальних творів М. Завадського та В. Заремби, віднайдених дисертанткою у бібліотеках України й Польщі.

4. Рівень виконання поставленого наукового завдання. Узявши за мету «висвітлити композиторську та культурно-просвітницьку спадщину польських композиторів Поділля XIX століття в контексті українсько-польських музичних взаємин» (с. 22), дослідниця поставила перед собою чітко окреслений ланцюг завдань, які послідовно виконала за допомогою цілої низки загальнонаукових та спеціальних методів: теоретичних (аналіз, синтез, узагальнення, типологізація), джерелознавчого, історико-культурного, компаративного, методів цілісного та жанрово-стилістичного аналізу. У підсумку їй вдалося вибудувати розгалужену систему знань про даний регіональний осередок музичного мистецтва, в якому доробок композиторів польського походження вирізняється єдністю естетичних поглядів, жанрово-стильових пріоритетів і творчих принципів (захоплення як

польським, так і українським фольклором та літературою, активна просвітницька та педагогічна діяльність, примат камерно-вокальних та фортепіанних жанрів з орієнтацією на романтичну ліричну образність та інтонаційність, прихильність до естетики бідермайєру).

Таким чином, мета роботи досягнута: це підтверджують отримані результати, репрезентуючи новаторський погляд дисертантки на феномен польського музичного осередку Поділля, що мав значний вплив як на становлення професіоналізму в українській музиці ХІХ століття, так і на розвиток українсько-польського культурного діалогу.

5. Наукова обґрунтованість результатів дослідження обумовлена успішною реалізацією обраної здобувачкою аналітичної стратегії, в якій виокремлюються такі важливі підходи:

- ретельне опрацювання наукової літератури широкого гуманітарного профілю (з історії, культурології, естетики, літературознавства, музикознавства, фольклористики, краєзнавства), довідникових та публіцистичних видань.

- дослідницька робота в архівних установах різних міст України та Польщі, плідним результатом якої стало винайдення нових фактів і відомостей про життя та творчість польських композиторів Поділля, а також, введення до наукового обігу невідомих раніше творів цих митців.

- детальний розгляд значного обсягу різножанрового художнього матеріалу (зокрема, збірки фортепіанних обробок українських народних пісень А. Коціпінського, музики М. Завадського до театральної вистави «Марія», романсів на слова польських і українських поетів та фортепіанних творів М. Завадського та В. Заремби).

- унаочнення аналітичних роздумів та висновків багатим ілюстративним матеріалом (списком упорядкованих творів, світлинами та нотними прикладами), що переконує у достовірності результатів дослідження.

6. Теоретичне і практичне значення дисертації не викликає сумнівів. Її теоретична вага полягає у розвитку краєзнавчого напрямку українського музичного мистецтва, проблематики національної ідентичності української музики та національно-культурних взаємин як в українському, так і польському музичному мистецтві. У зв'язку з цим позитивно відзначимо проведення ініційованого дослідницею Всеукраїнського круглого столу (online) «Владислав Заремба у соціокультурному просторі ХІХ століття», присвяченого 190-й річниці від дня народження митця. Захід відбувся на базі Хмельницького фахового музичного коледжу ім. В. І. Заремби.

Практична цінність дослідження пояснюється можливістю використання його результатів у різного роду довідникових виданнях, у розробках лекційних курсів і навчально-методичних праць з історії української музики, українського краєзнавства, музичної педагогіки, у хрестоматіях із дисциплін музично-теоретичного блоку (сольфеджіо та гармонії). І в цьому напрямку вже є здобуток – нещодавно виданий авторкою навчально-методичний посібник «Мелодії з Поділля. Портрети українсько-польських композиторів Поділля ХІХ століття», рекомендований Державним науково-методичним центром змісту культурно-мистецької освіти для здобувачів фахової передвищої мистецької освіти.

Перспектива збагачення концертно-філармонічного та навчального репертуару маловідомими творами М. Завадського та В. Заремби, введені дисертанткою до наукового обігу, також підтверджує практичне значення роботи.

7. Апробація результатів дослідження. Повнота викладу основних результатів у наукових публікаціях. Дисертація Тетяни Петрівни пройшла значну апробацію. Результати дослідження викладено у 24 публікаціях, серед яких 6 статей надруковано у вітчизняних фахових виданнях категорії «Б», 2 статті – у зарубіжних наукових журналах, 16 – у збірниках тез наукових конференцій та інших виданнях. Базові положення дисертації репрезентовано також у вищезначеному навчально-методичному посібнику. Отже,

кількісний обсяг та змістова якість апробаційних матеріалів здобувачки відповідають встановленим вимогам.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Викладені у дисертації та апробаційних статтях ідеї та умовиводи є оригінальними та достатньо аргументованими, що переконує у самостійності проведеного дослідження. У тексті роботи не виявлено ані некоректного цитування, ані ознак плагіату. Відповідно, маємо всі підстави констатувати дотримання пані Круліковською правил академічної доброчесності.

9. Дискусійні положення та зауваження. Цілісне позитивне враження, яке склалося після ознайомлення з дисертацією, водночас залишає простір для роздумів щодо можливостей подальшого уточнення, розширення й поглиблення окремих аспектів дослідження:

1. Порушуючи проблему національної ідентичності (Підрозділ 1.4.), Тетяна Петрівна слушно посилається на роботи авторитетних дослідників (Е. Сміта, О. Гнатюк, М. Гібернау), однак не застосовує їхні теоретичні положення до досліджуваного об'єкту – творчості подільських композиторів польського походження. Відсутність у роботі сформованої позиції щодо національної ідентифікації цих митців виявляється і в тому, що дослідниця по-різному їх називає: переважно «польськими композиторами Поділля», в інших випадках «українсько-польськими» (с. 20, 49, 53, 65, 111, 122, 169), «українськими і польськими (с. 48); «польськими і українськими», (с. 67), «українськими, що мали польське коріння» (с.71).

Добре розуміючи складність питання, обумовлену як феноменом історичної долі України, так і багатомірністю самого концепту національної ідентичності, все ж, зауважимо, що наукове дослідження передбачає уніфіковане вживання понять на підставі їхнього обґрунтування. Відповідно, хотілося б почути від шановної здобувачки більш чіткого означення приналежності композиторів Поділля з польським корінням до певної національної культури.

2. У дисертації неодноразово постулюється думка про творчість А. Коціпінського, М. Завадського та В. Заремби як етапне явище в історії української музики ХІХ століття, яке вплинуло на подальший розвиток музичного професіоналізму, проте доробок цих композиторів розглядається дещо окремішньо від тогочасного музично-історичного процесу в Україні (виняток становить лише розгляд романсу В. Заремби «Заповіт» на текст Т. Шевченка на фоні жанрових інтерпретацій цього вірша у музиці Г. Гладкого, М. Вербицького, М. Лисенка). Аналогічна ситуація стосується й аксіоматичних тверджень дисертантки про стильовий зв'язок творів подільських композиторів із тогочасною західноєвропейською музикою (відзначено вплив тенденцій романтизму, сентименталізму, бідермайєру), хоч предметних аргументацій цих зближень у роботі немає. На думку опонента, аналітичні етюди авторки значно б «виграла», якби повніше розкрили жанрово-стильову специфіку розглянутих опусів у суголоссі з аналогічними явищами в українській та зарубіжній музиці тієї епохи.

У річищі цієї дискусії хотілось би поставити ще пару запитань уточнюючого характеру, зумовлених живим інтересом опонента до аналітичного матеріалу дисертації:

- Чим вирізняється цикл вокальних творів В. Заремби «"Кобзар" Тараса Шевченка» в контексті тогочасної музичної шевченкіани? Зокрема, що споріднює / відрізняє творчі підходи В. Заремби та М. Лисенка в інтерпретаціях Шевченкових віршів?

- Характеризуючи стиль фортепіанної творчості М. Завадського, пані Тетяна вбачає його «близькість до німецької версії романтизму», вказуючи на віртуозний характер п'єс, насичених мелізматиною, різноманітними фактурними пасажами тощо (с.90). Отже, з музикою яких німецьких романтиків простежуються, на її думку, художні паралелі у творах М. Завадського?

Як уже відзначалося, висловлені зауваження та міркування мають виключно рекомендаційний характер, жодним чином не применшуючи наукової вартості проведеного дослідження.

10. Загальний висновок і оцінка дисертації. На підставі усіх вищенаведених зауваг констатуємо, що рецензована праця виконана на належному теоретичному й методологічному рівнях, містить актуальні та перспективні для сучасної науки ідеї, новизна, теоретичне і практичне значення яких є очевидними.

Дисертація Тетяни Петрівни Круліковської «Творчість польських композиторів Поділля XIX століття в контексті українсько-польських культурних взаємин» відповідає пп. 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р., затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023. Вважаємо, що її авторка повною мірою заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства, доцент
доцент кафедри музикознавства
та музичної освіти Факультету музичного
мистецтва і хореографії
Київського університету імені
Бориса Грінченка

Ольга ЛІГУС